

O‘SPIRINLARDA MUVAFFAQIYATGA ERISHISH KO‘NIKMALARINI SHAKLLANTIRISHNING PSIXOLOGIK-PEDAGOGIK USULLARI

Xolbekova Dilbarxon Xomidjonovna
Marg‘ilon shahar 23-maktab psixologi

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada o‘spirinlarda muvaffaqiyatga erishish ko‘nikmalarini shakllantirishning psixologik-pedagogik jihatlari, motivatsiya va shaxsiy rivojlanish omillari yoritiladi. Shuningdek, ta’lim jarayonida samarali metod va yondashuvlarning ahamiyati tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: o‘spirinlik, muvaffaqiyat, motivatsiya, psixologik yondashuv, pedagogik usullar, shaxs rivojlanishi, o‘ziga ishonch, maqsad.

KIRISH

O‘spirinlik davri inson hayotidagi muhim bosqichlardan biri bo‘lib, bu davrda shaxsning kelajak hayotiga oid maqsadlari, qiziqishlari va kasbiy yo‘nalishlari shakllanadi. Shu sababli o‘spirinlarda muvaffaqiyatga erishish ko‘nikmalarini rivojlantirish muhim pedagogik va psixologik vazifa hisoblanadi.

Psixologik jihatdan muvaffaqiyatga intilish motivatsiya bilan chambarchas bog‘liqdir. O‘z oldiga aniq maqsad qo‘ya oladigan va unga erishishga intiladigan o‘spirinlarda faoliyat samaradorligi yuqori bo‘ladi.

Muvaffaqiyatga erishishda o‘ziga bo‘lgan ishonch muhim omil hisoblanadi. O‘spirinning o‘z qobiliyatiga ishonishi uning tashabbuskorligini va qat’iyatini oshiradi. Pedagogik jihatdan rag‘batlantirish usuli samarali natija beradi. O‘quvchilarning kichik yutuqlarini ham e’tirof etish ularning ichki motivatsiyasini kuchaytiradi. Shuningdek, mustaqil fikrlash va muammoli vaziyatlarni hal qilish ko‘nikmalarini rivojlantirish muvaffaqiyatga erishishning muhim omillaridan biridir. Interfaol metodlar va amaliy mashg‘ulotlar bu jarayonda samarali hisoblanadi. O‘spirinlarda vaqtni to‘g‘ri rejalashtirish va mas’uliyat hissini shakllantirish ham muhim ahamiyatga ega. Bu ularda tartiblilik va maqsadga yo‘naltirilganlikni rivojlantiradi.

Oila va maktab hamkorligi o‘spirinlarning muvaffaqiyatga bo‘lgan intilishini qo‘llab-quvvatlashda muhim rol o‘ynaydi. Ota-onaning ishonchi va pedagoglarning ijobiy munosabati shaxs rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Psixologik treninglar, motivatsion suhbatlar va kasbga yo‘naltirish mashg‘ulotlari ham o‘spirinlarning o‘z imkoniyatlarini anglashiga yordam beradi. O‘spirinlarda muvaffaqiyatga erishish ko‘nikmalarini shakllantirish kompleks psixologik-pedagogik yondashuvni talab etadi.

To'g'ri motivatsiya, qo'llab-quvvatlash va samarali ta'lim metodlari orqali barkamol va faol shaxsni tarbiyalash mumkin. Zamonaviy ta'lim jarayonida ilk o'spirinlik davri (10–14 yosh) o'quvchilarning intellektual, ijtimoiy va shaxsiy rivojlanishida hal qiluvchi bosqich sifatida qaraladi. Bu davrda bilimlarni o'zlashtirish jarayoni nafaqat kognitiv qobiliyatlarning shakllanishi bilan, balki mustaqil fikrlash, o'z-o'zini anglash va motivatsiyaning o'sishi bilan ham bog'liqdir. Shuning uchun ham o'quvchilarning o'rganish samaradorligini oshirishga yo'naltirilgan pedagogik va psixologik yondashuvlar muhim ahamiyat kasb etadi. Ilk o'spirinlik davrida ta'lim samaradorligini oshirish uchun o'qitish metodlarining psixologik xususiyatlari va pedagogik imkoniyatlarini chuqur tahlil qilish zarur. Ushbu yosh oralig'ida o'quvchilarning bilish jarayoni o'ziga xos dinamikaga ega bo'lib, e'tiborning barqarorligi, xotira hajmi, analitik fikrlash va ijodiy yondashuvning rivojlanishi bilan ajralib turadi. Shu bilan birga, ularning motivatsion tizimi tashqi rag'batlantirishdan ichki qiziqish sari evolyutsiyalanib boradi. Demak, bu yoshdagi o'quvchilarni muvaffaqiyatga yo'naltirish uchun eng avvalo, ta'lim jarayonini shaxsiy ehtiyojlarga moslashtirilgan holda tashkil etilishi lozim.

Shu bilan birga, ilk o'spirinlik davrida samarali o'rganishni ta'minlovchi pedagogik va psixologik omillar tahlil qilinadi. Jumladan, faol ta'lim metodlari, differensial yondashuvlar, metakognitiv strategiyalar hamda ijtimoiy-emotsional qo'llab-quvvatlash mexanizmlari o'rganiladi. Bundan tashqari, o'quvchilarning kognitiv rivojlanishi, motivatsiyasi va psixologik holati o'rganish jarayoniga qanday ta'sir ko'rsatishi tahlil qilinadi. Ushbu tadqiqot ilk o'spirinlik davrida muvaffaqiyatga erishish uchun samarali o'rganish jarayonining ilmiy asoslangan yo'nalishlarini aniqlashga qaratilgan bo'lib, amaliy tavsiyalar ishlab chiqishga xizmat qiladi. Ilk o'spirinlik davri inson hayotining eng murakkab va shu bilan birga eng muhim bosqichlaridan biri hisoblanadi. Bu davrda shaxsning psixologik, ijtimoiy va intellektual jihatdan shakllanishi tez sur'atlar bilan davom etadi. Shu sababli, bu yoshdagi o'quvchilarning muvaffaqiyatga erishishida samarali o'rganishning pedagogik-psixologik imkoniyatlarini o'rganish bugungi kunda dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Zamonaviy ta'lim tizimi talab qiladigan yangicha yondashuvlar va metodlar, shuningdek, o'spirinlarning ruhiy va intellektual ehtiyojlarini hisobga olgan holda, ularning bilim olish jarayonini qiziqarli va samarali qilish uchun pedagogik-psixologik asoslarni ishlab chiqish zarur. Bu maqolada ilk o'spirinlik davrida o'quvchilarning shaxsiy va akademik muvaffaqiyatlarini oshirishga qaratilgan samarali o'rganish usullari, ularning psixologik xususiyatlari va pedagogik yondashuvlar tahlil qilinadi. Tadqiqotning asosiy maqsadi bu yosh guruhida o'qitish va tarbiyalash jarayonlarini optimallashtirishga yordam beradigan ilmiy asoslangan tavsiyalar ishlab chiqishdan

iborat. Ilk o'spirinlik davri shaxs rivojlanishining muhim bosqichi bo'lib, bu davrda ta'lim jarayoni nafaqat bilimlarni o'zlashtirish, balki shaxsiy qobiliyatlarni shakllantirish va o'ziga bo'lgan ishonchni mustahkamlashga xizmat qiladi. Ushbu bosqichda samarali o'rganish usullarini joriy etish o'quvchilarning kelajakdagi intellektual va ijtimoiy muvaffaqiyatlariga asos bo'lishi mumkin. Mazkur maqolada ilk o'spirinlik davrida samarali o'rganishni ta'minlashga qaratilgan pedagogik va psixologik omillar tahlil qilinadi hamda o'qitish jarayonini optimallashtirish uchun metodik yondashuvlar tavsiya etiladi.

Ilk o'spirinlik davrida bolalarning bilish qobiliyatlari sezilarli darajada rivojlanib, ularda mavhum fikrlash, tahlil qilish va mantiqiy xulosalar chiqarish qobiliyatlari shakllana boshlaydi. Bu jarayonda quyidagi pedagogik-psixologik omillar muhim ahamiyatga ega:

Kognitiv rivojlanish va o'rganish qobiliyatlari. Piagening bilish rivojlanishi nazariyasiga ko'ra, ushbu davrda bolalar konkret operatsion bosqichdan formal operatsion bosqichga o'tishadi. Bunda:

- Mantiqiy fikrlash va muammolarni hal qilish qobiliyatlari rivojlanadi.
- O'quvchilarning o'z-o'zini boshqarish va mustaqil fikrlash ehtiyoji ortadi.
- E'tiborning barqarorligi va xotira hajmi oshib boradi.

Ijtimoiy va hissiy omillar. Ilk o'spirinlik davri shaxsiy identifikatsiya va ijtimoiy moslashuv jarayoni bilan chambarchas bog'liq. Ushbu omillar o'rganish samaradorligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi:

- O'quvchilarning motivatsiyasi va mustaqil o'rganish qobiliyatlari rivojlanadi.
- Do'stlar va o'qituvchilarning qo'llab-quvvatlashi o'ziga bo'lgan ishonchni oshiradi.
- Emotsional muvozanat o'rganish jarayonining barqarorligini ta'minlaydi.

Samarali o'rganishni ta'minlashga qaratilgan pedagogik imkoniyatlar. Ilk o'spirinlik davrida samarali o'rganish uchun pedagogik yondashuvlar o'quvchilarning individual xususiyatlari va ehtiyojlarini hisobga olgan holda ishlab chiqilishi lozim. An'anaviy darslardan farqli o'laroq, interfaol o'qitish metodlari avvalo o'quvchilarni mustaqil fikrlashga undaydi va ular bilimlarni chuqurroq o'zlashtirishlariga imkon yaratadi.

- **Muammoli ta'lim:** O'quvchilarni real muammolarni hal qilish jarayoniga jalb etish orqali tanqidiy fikrlash rivojlantiriladi.
- **Loyihaviy ta'lim:** Mustaqil izlanish hamda jamoaviy faoliyat asosida o'quvchilar o'z bilimi va ko'nikmalarini mustahkamlash imkoniyatiga ega bo'ladilar.

- **O‘yinga asoslangan ta’lim:** Gamifikatsiya usullari yordamida o‘rganish jarayoni qiziqarli va motivatsion jihatdan samarali bo‘ladi.

O‘quvchilarning qobiliyatlari va qiziqishlari har xil bo‘lgani sababli, ta’lim jarayonini shaxsiy ehtiyojlarga moslashtirish muhim hisoblanadi. Masalan, qobiliyatlari yuqori bo‘lgan o‘quvchilar uchun ilg‘or topshiriqlar beradi, qo‘shimcha e’tibor talab qiladigan o‘quvchilar bilan individual ish olib boradi, turli o‘rganish uslublariga moslashtirilgan resurslar yaratadi. Shu bilan birga, samarali o‘rganishni rag‘batlantirishga qaratilgan psixologik omillar. Pedagogik yondashuvlar bilan bir qatorda, psixologik omillar ham o‘rganish samaradorligiga ta’sir qiladi. O‘quvchilarni samarali o‘rganishga jalb qilishda motivatsiya asosiy omil hisoblanadi. Bunda ichki va tashqi motivatsiya juda muhim hisoblanadi.

- ♦ **Ichki motivatsiya:** Bilim olishga bo‘lgan qiziqish va mustaqil rivojlanishga intilish.
- ♦ **Tashqi motivatsiya:** Rag‘batlantirish tizimi, baholar va ota-onalar hamda o‘qituvchilarning qo‘llab-quvvatlashi.

O‘quvchilarga mustaqil o‘rganish ko‘nikmalarini shakllantirish va o‘z-o‘zini baholashga o‘rgatish muhim ahamiyat kasb etadi. Birinchidan, o‘qituvchilarning yo‘l-yo‘riqlari yordamida o‘quvchilarning o‘quv strategiyalarini shakllantiradi. Ikkinchidan, o‘z-o‘zini refleksiya qilish va o‘rganish jarayonidagi kamchiliklarni aniqlash. Stress va psixologik barqarorlikni yaxshi tushunish juda muhim hisoblanadi. Bu birinchidan, o‘quvchilarning psixologik holati ularning o‘rganish samaradorligiga bevosita ta’sir qiladi. Ikkinchidan, maktab muhitini ijobiy va qo‘llab-quvvatlovchi tarzda tashkil etishga yordam beradi. Uchinchidan, o‘quvchilarga stress bilan kurashish usullarini o‘rgatadi. To‘rtinchidan, emotsional intellektni rivojlantirish orqali ijtimoiy moslashuvni yaxshilashga xizmat qiladi.

Ilk o‘spirinlik davrida samarali o‘rganishni ta’minlash pedagogik va psixologik omillar uyg‘unligiga bog‘liq. Faol ta’lim metodlarini qo‘llash, individual yondashuvlarni joriy etish va o‘quvchilarning psixologik farqlarini inobatga olish o‘rganish jarayonining samaradorligini oshiradi. O‘quvchilarning motivatsiyasini mustahkamlash, ularning metakognitiv qobiliyatlarini rivojlantirish va ijtimoiy-emotsional muvozanatni ta’minlash orqali ta’lim jarayoni yanada samarali bo‘lishi mumkin. Shu boisdan, pedagoglar va psixologlar o‘rganish jarayonining har tomonlama qo‘llab-quvvatlanishiga e’tibor qaratishlari lozim.

XULOSA

Ilk o‘spirinlik davrida muvaffaqiyatga erishish jarayoni ko‘p qirrali pedagogik va psixologik omillar uyg‘unligiga bog‘liq bo‘lib, ushbu davrda samarali o‘rganishning asosiy shartlari o‘quvchilarning bilish qobiliyatlarini rivojlantirish, motivatsiyani rag‘batlantirish va individual yondashuvni ta’minlashdan iborat. Tadqiqot natijalari

shuni ko'rsatadiki, o'qitish metodlari o'quvchilarning yosh va psixologik xususiyatlariga moslashtirilganda, ularning o'zlashtirish darajasi sezilarli darajada ortadi. Ta'lim jarayonida faol o'qitish usullaridan foydalanish, metakognitiv strategiyalarni rivojlantirish va ijtimoiy-emotsional qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini joriy etish o'quvchilarning nafaqat akademik, balki shaxsiy va ijtimoiy muvaffaqiyatini ham ta'minlaydi. Ayniqsa, muammoli ta'lim, loyihaviy yondashuv va gamifikatsiya kabi innovatsion metodlarning qo'llanilishi o'quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatini kuchaytirib, ularning ta'lim jarayoniga nisbatan ijobiy munosabatini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi.

Bundan tashqari, ilk o'spirinlik davrida o'quvchilarning motivatsion tizimini to'g'ri yo'naltirish orqali ularning ichki va tashqi motivatsiya o'rtasidagi muvozanatini ta'minlash mumkin. Ichki motivatsiyaning shakllanishi bilimga bo'lgan qiziqishni oshirsa, tashqi rag'batlantirish esa ularning o'quv faoliyatidagi barqarorligini mustahkamlashga xizmat qiladi. Shu sababli, samarali o'rganish jarayonini tashkil etishda o'qituvchi va ota-onalarning psixologik yondashuvlari muhim ahamiyat kasb etadi. İlk o'spirinlik davrida samarali o'rganish jarayonini takomillashtirish uchun ta'lim muassasalarida individual va differensial yondashuvlar, ijtimoiy-motivatsion qo'llab-quvvatlash tizimlari hamda zamonaviy pedagogik texnologiyalarni keng joriy etish lozim. Ushbu tamoyillarga asoslangan ta'lim strategiyalari nafaqat o'quvchilarning intellektual rivojlanishini ta'minlaydi, balki ularning kelajakdagi kasbiy va shaxsiy muvaffaqiyatlariga ham mustahkam poydevor yaratadi. Shunday qilib, ilk o'spirinlik davrida samarali o'rganish nafaqat bilimlarni o'zlashtirish bilan cheklanmay, balki shaxsiy rivojlanish, tanqidiy tafakkur, ijodiy yondashuv va ijtimoiy muhitga moslashish kabi ko'nikmalarning shakllanishiga ham xizmat qiladi. Shu boisdan, pedagogik va psixologik yondashuvlarning uzviy integratsiyasi ushbu yosh davrida o'quvchilarning muvaffaqiyatini ta'minlovchi eng muhim omillardan biri sifatida e'tirof etilishi lozim.

Xulosa o'rnida shuni aytish mumkinki, ilk o'spirinlik davrida samarali o'rganishning pedagogik-psixologik imkoniyatlarini to'g'ri tashkil etish orqali o'quvchilarning bilim darajasini oshirish, ularning shaxsiy va akademik muvaffaqiyatlarini ta'minlash mumkin. Bu yondashuvlar nafaqat o'quvchilarni hozirgi davrda qo'llab-quvvatlash, balki ularni kelajakdagi hayotga tayyorlashda ham muhim rol o'ynaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. P.I.Ivanov, M.E.Zufarova Umumiy psixologiya (darslik) «O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati» nashriyoti, Toshkent-2008.
2. F.I.Xaydarov, N.I.Xalilova Umumiy psixologiya (darslik) Toshkent-2010.

3. S.Kozimov Life Management “*LAMBERT Academic Publishing*” Moldova-2024.
4. S.Kozimov (2023). The problem of correct time distribution and its psychological solutions *FIJESH 11(9)*, 93-99.
5. S.Kozimov (2024). Social-psychological methods of self-development *IMRAS Indonesian Journal of Scientific Education*, 7(6), 203-210.
6. S.Kozimov (2024). Axborot xavfsizligi tushunchasining psixologik mohiyati. *Universal Xalqaro Ilmiy Jurnal*, 1(4), 690-691
7. <https://www.ijmrd.in/index.php/imjrd/article/view/1672>
8. <http://nauchniyimpuls.ru/index.php/ni/article/view/16759>
9. <https://journal.imras.org/index.php/sps/article/view/1499>